

FORSVARET
Luftforsvaret

1 av 8

Vår saksbehandler

ObLt, Ketil Eliassen
kjeliassen@mil.no
+4775 59 23, 0565 5923
LUFT/NAOC/A7-9 SEK

Vår dato

2023-JUN-28

Vår referanse

2023-06-28-Luftrom-NR24

Tidligere dato

Tidligere referanse

Til

Luftfartstilsynet
Postboks 243
8001 BODØ

Kopi til

Luftromssøknad Øvelse Nordic Response 2024 – Søknad om opprettelse av midlertidige restriksjonsområder

1 Bakgrunn

Forsvaret skal i mars 2024 gjennomføre øvelse Nordic Response 2024 (NR24). NR24 er en nasjonal øvelse for å øve og validere NATO- og bilaterale planer for forsterkningen av Norge og "the High North" i en Artikkel 5 situasjon i et realistisk trusselbilde. Integrasjon/samarbeid med Finland og Sverige vil være et fokusområde for øvelsen. Øvelsen er tilknyttet NATO LIVE Exercise Steadfast Defender 24 (STDE 24). Det planlegges med et høyt antall nasjonale og allierte luftstyrker som vil kreve en betydelig størrelse på tilgjengelig luftrom for å oppnå ønskede øvingsmål. Tilstøtende luftrom på finsk og svensk side vil også være en del av øvingsluftrommet. Den delen av øvelsen som foregår på landjorden finner sted i områdene mellom Bardufoss og Lakselv. I dette området må det forventes at vår aktivitet vil påvirke sivil luftfart.

Av flysikkerhetshensyn er det nødvendig for Forsvaret at det opprettes restriksjonsområder spesielt relatert til vår drone- og helikopteraktivitet. I henhold til Forskrift om luftromsorganisering §17, §20 og §21 er det krav om at Luftfartstilsynet mottar slik søknad 9 måneder før områdene ønskes opprettet. Etter avtale med Luftfartstilsynet, ble det godkjent at søknaden fremsendes etter avholdt Main Planning Conference (MPC) i uke 25.

2 Søknad

a. Angi hvilken tidsperiode søknaden gjelder

Øvelsen vil finne sted fra og med 4. mars 2024, til og med 15. mars 2024.

Det søkes om at områdene er aktive fra 0700Z den 4. mars 2024, dernest er aktive 24/7 frem til siste dag 15. mars 2024 der områdene opphører 1400Z (1500 lokal tid). Forsvaret ønsker å gjøre oppmerksom på at det også vil være høyere aktivitet både før og etter øvelsen i forbindelse med deployering og redeployering.

Postadresse

Postboks 800 Postmottak
2617 Lillehammer
Norge

Besøksadresse

Flyplassveien 300
1590 RYGGE FLYSTASJON
Norge

Sivil telefon/telefaks

/

Militær telefon/telefaks

99/0500 3699

Epost/ Internett

postmottak@mil.no
www.forsvaret.no

Vedlegg

Organisasjonsnummer

NO 986 105 174 MVA

b. Angi hvilke restriksjoner det er behov for

Det søkes om opprettelse av Restriksjonsområder etter Forskrift om luftromsorganisering §17. All sivil flyging inn i dette området krever godkjenning fra Forsvaret. Dette inkluderer både bemannet og ubemannet luftfart(droner). Det vil inngås egne avtaler som besørger Ambulanse-/SAR-/Politiflyginger i området. Se punkt «g» for søknad til Forsvaret om dispensasjon til å fly inn i området.

c. Beskrive hvilke farefulle aktiviteter som vil foregå

Under øvelsen må det forventes betydelig mengde militær lufttrafikk i restriksjonsområdet. Luftfartøyene vil øve på komplekse taktiske scenarioer i alle høyder, også under radar- og radiodekning. Det vil ikke være forsvarlig for ikke-deltakende trafikk å fly inn i dette området uten å enten være klarert en godkjent rute eller å ha forhåndsgodkjente avtaler/prosedyrer med Forsvaret (Ambulanse/SAR/Politi).

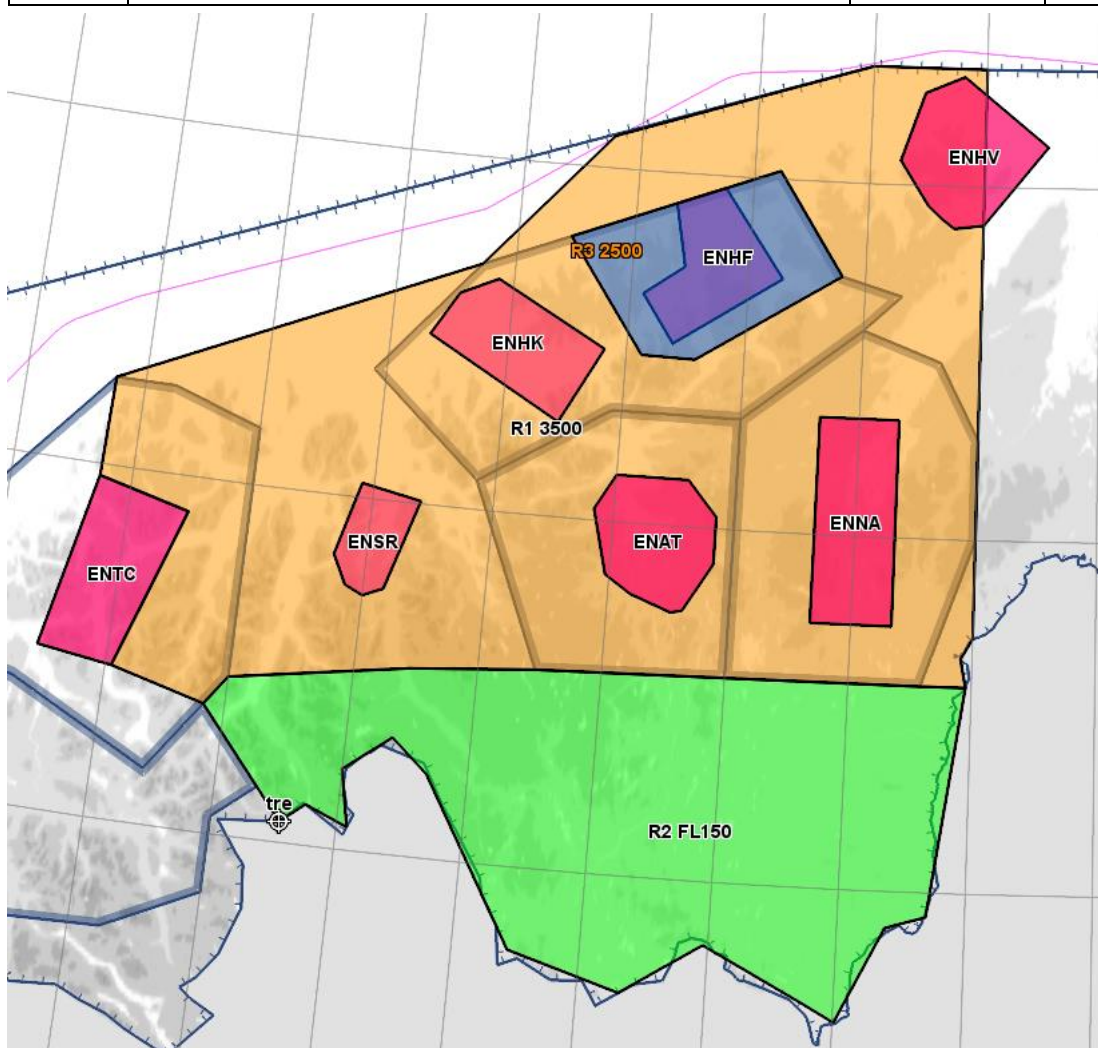
d. Gi en detaljert beskrivelse av eventuelle planlagte flyaktiviteter i området

Det må forventes en betydelig mengde helikoptre, droner, transportfly, jagerfly og andre militære fly i området. Bortsett fra jagerfly må det forventes at alle andre militære fly opererer i området hele døgnet som nødvendig etter øvelsens scenario. Jagerfly vil primært fly i tidsperioder nevnt under avsnitt 3.3.

e. Angi skriftlig og ved anmerking på kart hvilket område søknaden gjelder og områdets høyde og bredde med nødvendige sikkerhetsmarginer

Område/ Area	Navn og Utstrekning/ Name and lateral limit	Vertikale grenser/Ver tical limits	RMK
EN R1	Response North 70°41'48.0000" N 021°43'02.0000" E 71°05'31.0000" N 022°45'59.0000" E 71°20'00.0000" N 025°00'00.0000" E 71°20'00.0000" N 026°00'00.0000" E 69°43'20.1736" N 026°00'00.0000" E Along the border between Norway and Finland to 69°34'59.8406" N 025°57'08.6124" E 69°35'00.0000" N 025°35'00.0000" E 69°34'49.0000" N 024°00'00.0000" E 69°33'49.0000" N 022°27'45.0000" E 69°32'00.0000" N 021°27'00.0000" E 69°27'00.0000" N 020°00'00.0000" E 69°21'55.0000" N 019°49'39.0000" E 69°26'15.0000" N 019°03'00.0000" E 69°54'00.0000" N 019°30'00.0000" E 69°58'00.0000" N 018°44'00.0000" E 70°15'00.0000" N 018°45'00.0000" E 70°41'48.0000" N 021°43'02.0000" E	Upper limit: 3500 FT AMSL Lower limit: GND/ SFC	ENAT og ENNA CTR er unntatt fra restriksjonsom råde R1 ENSR, ENHK, ENHF og berørt del av ENHV TIZ er unntatt fra restriksjonsom råde R1- Se R3
EN R2	Response South 69°27'00.0000" N 020°00'00.0000" E 69°32'00.0000" N 021°27'00.0000" E 69°33'49.0000" N 022°27'45.0000" E 69°34'49.0000" N 024°00'00.0000" E 69°35'00.0000" N 025°35'00.0000" E 69°34'59.8406" N 025°57'08.6124" E Along the border between Norway and Finland to 69°03'36.0000" N 020°32'55.0000" E 69°09'02.0000" N 020°20'15.0000" E	Upper limit: FL150 Lower limit: GND	

Område/ Area	Navn og Utstrekning/ Name and lateral limit	Vertikale grenser/Ver tical limits	RMK
	69°21'55.0000" N 019°49'39.0000" E 69°27'00.0000" N 020°00'00.0000" E		
EN R3	Response Hammerfest 70°47'51.0000" N 022°27'20.0000" E 71°01'24.0000" N 024°13'30.0000" E 70°44'00.0000" N 024°48'00.0000" E 70°28'30.0000" N 023°35'00.0000" E 70°28'40.0000" N 023°07'47.0000" E 70°47'51.0000" N 022°27'20.0000" E	Upper limit: 2500ft AMSL Lower limit: GND/ SFC	Område markert i blått rundt ENHF TIZ har øvre grense 2500 fot

f. Dokumentere at lufttrafiktjenesten og berørte flyplassoperatører er konsultert

Under utarbeidelse av søknaden har Luftforsvarsstabens Operasjonsdivisjon (Norwegian Air Operations Centre – NAOC) vært i jevnlig møter med Avinor. Avinor Flysikring har videre konsultert berørte enheter.

g. Foreslå hvordan lufttrafikken som berøres av området, kan håndteres, og oppgi en kontaktperson for trafikkhåndteringen

1. Nærmere presiseringer for berørt lufttrafikk vil publiseres i eget AIP Supplement for øvelsen og vil utgis etter normale rutiner og frister. Det kan forventes at denne inneholder beskrivelse av alternative ruteføringer for kommersiell trafikk, samt mal for søknad om dispensasjon for å fly inn i restriksjonsområdene. Forsvaret vil i utgangspunktet bare tillate strengt nødvendige ikke-deltakende flyginger i området som er av samfunnsnyttig art.

Daglig i flyperiodene definert under punkt 3.3 vil flyging mellom Øst- og Vest-Finnmark hindres over FL140, da det vil være liten mulighet for å segregere militær og sivil trafikk. Kun i situasjoner der liv og helse står på spill, vil det være mulighet for å koordinere sivil trafikk igjennom aktive treningsområder.

Det forventes at helikopter- og droneaktører berørt av restriksjonsområdene tar restriksjonene til etterretning i sin planlegging og i sin dialog med oppdragsgivere.

Ikke-deltakende luftfartøy som får tillatelse til å fly inn i restriksjonsområdene vil måtte følge «Safety Rules» og fly etter nærmere angitte prosedyrer (herunder «Choke Points»). Disse vil publiseres som vedlegg til AIP Supplement for øvelsen.

2. Behov for midlertidig nedstenging av lufthavner i rammen av alliert og bilateralt planverk

- a. Kysten langs Troms og Finnmark fra Kirkenes til Tromsø er oppbygd med sivil luftromsstruktur ved de sivile lufthavnene. Noe av denne strukturen stenger for noen av fjordområdene der militære landgangsoperasjoner er planlagt gjennomført under øvelse NR 24. Dette, samtidig som politiske begrensninger om alliert trening øst av 24° ØST, gjør at Forsvaret har behov for å se på muligheter og prosedyrer for midlertidig nedstengning av utvalgte sivile lufthavner i begrensede tidsintervaller. Dette vil muliggjøre militære landgangsoperasjoner med helikopter (Sjø-Land) i sivilt luftrom uten risikoen for uønskede hendelser mellom sivil og militær flytrafikk.
- b. **Hammerfest/ Hasvik:** For å muliggjøre militære landgangsoperasjoner med bruk av helikopter inn i Repsbotn og Repparfjorden, ønsker Forsvaret å se på muligheten for en midlertidig nedstengning av Hammerfest TIZ under øvelsen. Nedstengningen vil være forankret i og øvd i sammenheng med Beredskapstrinn GFB, militær overtakelse av luftrommet og kan gjennomføres på flere måter.
  - i. Alternativ en vil være å ha en militær tjenestegjørende representant som fysisk samhandler med tårnbetjent/ AFIS- fullmektig i Hammerfest for en trygg og sikker koordinasjon mellom sivile og militære flybevegelser.
  - ii. Alternativ to vil være en fysisk nedstengning av Hammerfest TIZ i en periode på opptil 72 timer. Ambulansefly/ helikopter vil være unntatt av nedstengningen og det vil fortsatt være behov for å muliggjøre avganger og landinger med offshore helikoptertrafikk til Goliat- feltet. Dette kan muliggjøres ved implementering av en sivil helikopterkorridor ut og inn av lufthavnen.
  - iii. Alternativ tre vil være for de tiltenkte amfibiske styrkene å flytte operasjonene sine til for eksempel Sørøysundet mellom Sørøya og

---

Seiland. Da vil samme problemstillingen for Hasvik lufthavn være gjeldende.

c. Sørkjosen:

- i. For å effektivt kunne støtte landstyrkene ved å minimere transittid, vil det være behov for å opprette ett framskutt forsyningspunkt for drivstoff og våpen (FARP) nærmere Alta. Dette kan gjøres fra et hvilket som helst åpent stykke ut- eller innmark, men søkes å gjøres fra allerede tilgjengelig infrastruktur for å minimere negative miljømessige påvirkninger. For at Forsvaret skal kunne maksimere nærheten av helikopter til landoperasjonene og utnyttelse av etablerte operative flater, samt minimere negativ miljømessig påvirkning, ser vi på muligheten å stenge Sørkjosen lufthavn for sivil trafikk i en periode på inntil 72 timer fra den 7. mars (+/- 24 timer). Prinsippene og alternativene for overtakelse vil være som ved Hammerfest og/ eller Hasvik

h. Foreslå prosedyrer for kontakt med lufttrafikkjenesten og luftfartsoperatører etter at området er opprettet

AIP Supplement for øvelsen vil beskrive ulike kontaktpunkter både hos Avinor Flysikring og Forsvaret. AIP Supplement vil være tilgjengelig etter tidskrav satt i «European Route Network Improvement Plan (ERNIP) - Part 3».

i. Oppgi en eller flere kontaktpersoner for søknaden.

Oberstløytnant Ketil Eliassen

Luftforsvarsstaben Operasjonsdivisjon (NAOC)

+47 7559 5923

kjeliassen@mil.no

Reitan

Oversersjant Øyvind Blomseth Helgesen

Luftforsvarsstaben Operasjonsdivisjon (NAOC)

+4775536922

oyhelgesen@mil.no

Reitan

3 Annen informasjon om øvelsen

3.1 Generelt

Forskrift om luftromsorganisering §17, §20 og §21 beskriver krav og frister for å søke om opprettelse av blant annet restriksjonsområder slik tilfellet er i denne søknaden. Men for at luftfartsaktører skal kunne forstå øvelsens totale påvirkning i og omkring de omsøkte restriksjonsområdene ønsker Forsvaret å opplyse om tenkt bruk av luftrommet også ut over restriksjonsområdene. Dette vil være bruk av såkalte «AMC Manageable» områder i henhold til prosedyre for fleksibel bruk av luftrommet («Procedure on Use of AMC Manageable Areas»).

3.2 Allerede etablerte fareområder

Både «AMC Manageable» områder og etablerte skytefelt i nærheten av, og inne i det omsøkte restriksjonsområdet må forventes å bli benyttet. På dette tidspunkt er det ikke bestemt når og hvilke av skytefeltene som vil bli benyttet.

Gjennom en møterekke gjennomført av FOH J3-5 JBM, AVINOR og Luftfartstilsynet er det blitt enighet om ny og revidert AMC struktur i Troms og Finnmark. Denne vil bli godkjent og iverksatt i løpet av januar 2024, men for praktiske formål, ønsker vi å informere om hva vi ønsker å bruke

For «AMC Manageable» områdene ser vi for oss å ta i bruk følgende områder i to (2), maksimalt tre (3), perioder à 3 timer hver dag under øvelsen:

A: 14/15/25/26/27/31/32/33/34/35

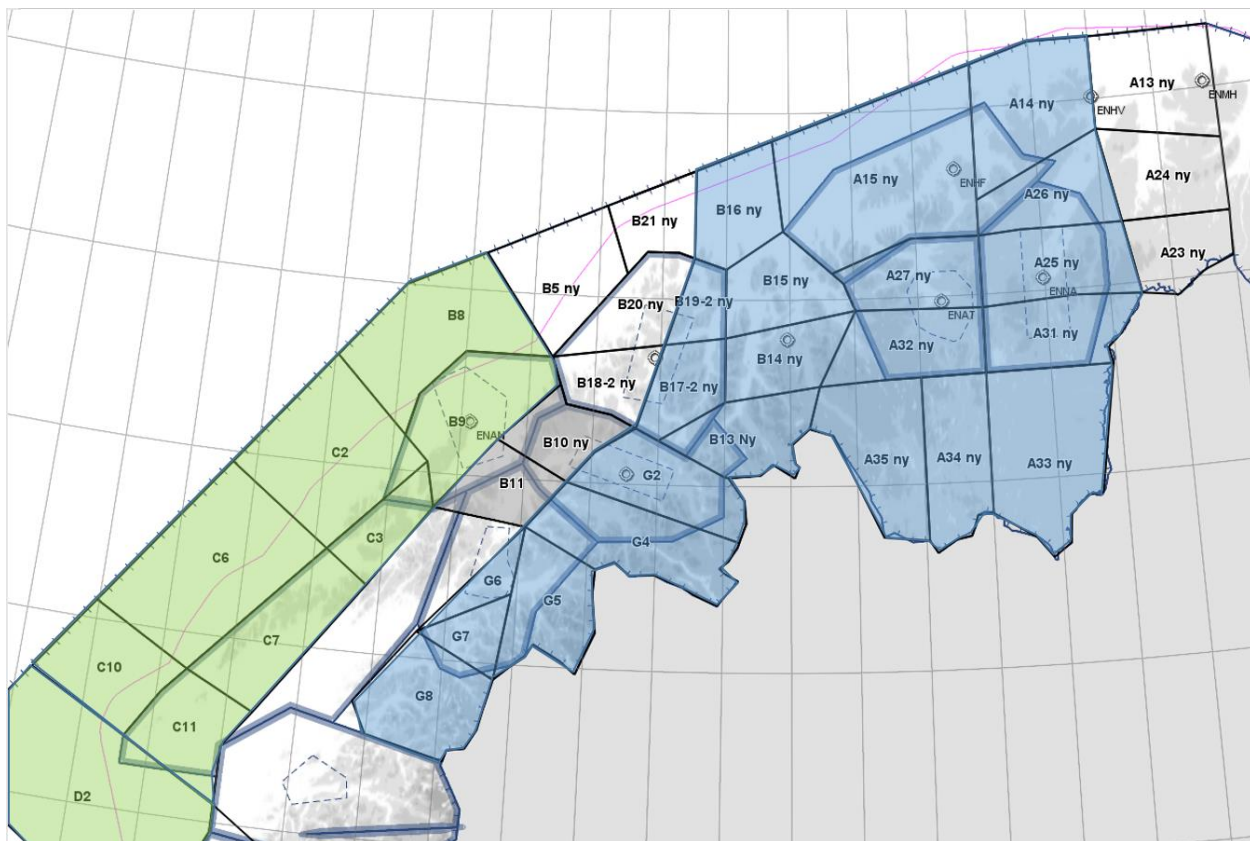
B: 8/9/13/14/15/16/17-2/19-2

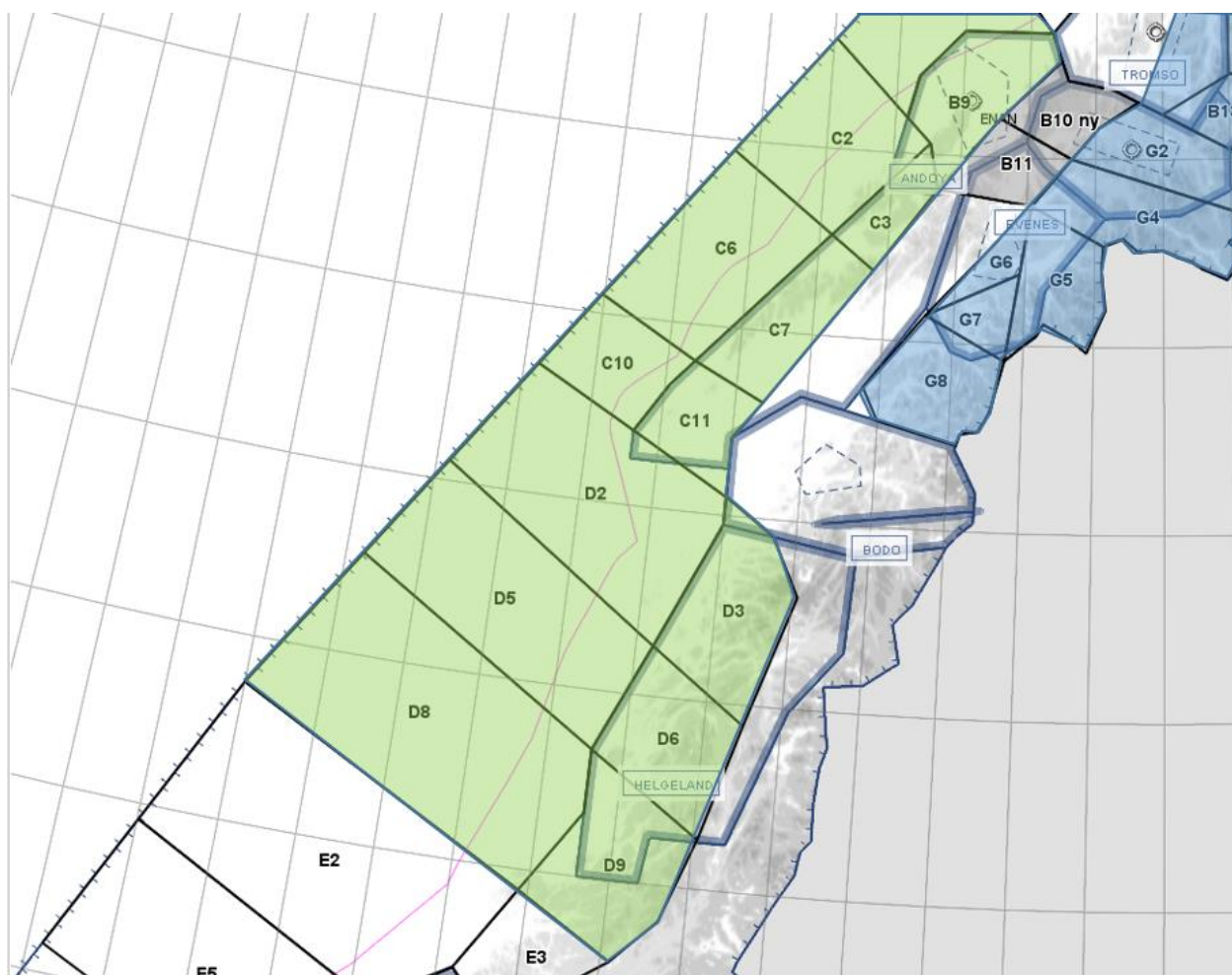
C: 2/3/6/7/10/11

D: 2/3/5/6/8/9

G: 1/2/4/5/6/7/8

Det vil til tider være behov for å opprette en transittkorridor mellom C og G-områder i et høyde-sjikte som ikke er i konflikt med sivil gjennomføring av flytrafikk mellom Nord og Sør (Etter koordinering mellom «Coordinating Units» ref «AMC-procedure».)

Områdernes vertikale utstrekning er i utgangspunktet etter høyder oppgitt i AIP og «Letter og Agreement – Level 3» mellom Forsvaret og Avinor, samt AMC-Prosedyren. Etter forhandling med AVINOR flysikring Luftfartstilsynet og Forsvaret, og med prinsipp om et luftrom som skal være lett å forstå for besøkende avdelinger, er det enighet om at bunnen av luftrommet for A- og B-områdene skal være FL150 ved aktivering. Dette vil fasilitere for gjennomføring av sivil flytrafikk i hele Finnmark og Troms. Fullstendig oversikt over områder med tilhørende høyder, samt eventuelle avvikelser fra normale høyder, vil komme frem i koordineringsavtale mellom Avinor Flysikring og Forsvaret for øvelsen. Dette inkluderer også beskrivelse for bruk av eventuelle «AMC Manageable» områder som ikke er i daglig bruk, men krever forhåndskoordineringer eller godkjenninger. Når flere områder i C-, D og E serien aktiveres samtidig, vil prinsippet om en blokk som er aktivert til FL300 for fasilitering av transatlantiske flyvninger være gjeldende

Det er ikke identifisert behov relatert til øvelsen på dette tidspunkt ut over nevnte luftrom, men det kan allikevel bli behov for å fly i Sør/ Midt- Norge, eksempelvis i «F» og/eller «E» områdene ifm allierte hangarskipsgrupper (tentativt UK og US) som transitterer Nordover i forkant av øvelse NR24. Det er ønskelig at slike tilfeller håndteres av AMC i Bodø for å sikre en balansert aktivering av alle «AMC Manageable» områder. Forsvarets representant i AMC vil være tilgjengelig i AMC under øvelsen og fungere som et bindeledd til «NAOC» samt å bidra i AMCs rutiner under øvelsen.

3.3 Flyperioder

Med flyperioder menes her tidene hvor jagerfly vil fly, normalt sammen med tankfly, overvåkningsfly (AWACS) og andre militære fly i større scenarier innenfor «AMC-områdene». For jagerfly vil aktiviteten begrenses ved at første fly ikke tar av før oppgitt tid, og siste fly lander innen flyperiodens slutt.

Flyperiodene er som listet under, og de samme for alle dager, bortsett fra at det på øvelsens siste dag kun flys i den første perioden.

1: 0800Z – 1100Z

2: 1300Z – 1600Z

3: 1800Z – 2100Z

Det er ikke besluttet om den tredje flyperioden blir aktuell å gjennomføre eller ikke. Primært vil fokuset for jagerfly være på de to første flyperiodene.

4 Konklusjon

I mars 2024 vil Forsvaret arrangere en større vinterøvelse kalt «Nordic Response 24». For å sikre trygg gjennomføring for både deltakende og ikke-deltakende luftfartøy, samt sikre utvidet tilgjengelighet på luftrom i øvingsområdet søker Forsvaret om etablering av midlertidige restriksjonsområder med varighet og utstrekning som beskrevet i denne søknad. Vi ønsker videre å jobbe med prosedyrer og arbeidsmetoder for å midlertidig benytte sivil luftromsstruktur rundt lufthavnene Hammerfest, Hasvik og Sørkjosen. Dette vil komme som et eget saksgrunnlag via Forsvarsdepartementet til Samferdselsdepartementet

Tron Strand
Brigader
Sjef Luftforsvarsstaben/Operasjonsdivisjon
(NAOC)

Dokumentet er elektronisk godkjent, og har derfor ikke håndskreven signatur.
